

Partnerstvo predškolske ustanove i lokalne zajednice iz perspektive roditelja¹

Originalni naučni članak

Marija Marković, Zorica Stanisavljević Petrović, Anastasija Mamutović

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, Srbija

marija.markovic@filfak.ni.ac.rs; zorica.stanisavljevic.petrovic@filfak.ni.ac.rs; anastasija.mamutovic@filfak.ni.ac.rs

Osnovni cilj ovog istraživanja je da se ispituju percepcije roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice. U radu se ukazuje na značaj upoznavanja dece sa neposrednim lokalnim okruženjem, kao i na različite oblike partnerstva poput poseta, zajedničkih akcija i manifestacija, koji su prisutni u praksi predškolskog vaspitanja. Pored postojećih oblika partnerstva, pažnja je posvećena potencijalima lokalne zajednice za učenje dece predškolskog uzrasta i stvaranja osnove za očuvanje kulture, tradicije i običaja zajednice u kojoj odrastaju. U istraživanju je korišćena deskriptivna metoda, a osnovni instrument istraživanja je skala procene Likertovog tipa. Uzorak istraživanja čine roditelji čija deca pohađaju državne predškolske ustanove. Podaci istraživanja su prikupljeni neposredno, u saradnji s vaspitačima i uz saglasnost direktora ustanova. Rezultati istraživanja su delimično potvrdili postavljene hipoteze da predškolska ustanova i lokalna zajednica ostvaruju partnerstva u raznovrsnim aktivnostima u cilju pružanja podrške kvalitetu vaspitno-obrazovnog rada, kao i da postoje statistički značajne razlike u stavovima roditelja u odnosu na karakteristike uzorka. Najvažnije implikacije nalaza našeg istraživanja odnose se na doprinos unapređenju postojeće vaspitno-obrazovne prakse, imajući u vidu da se tretirani problem sagledava iz perspektive roditelja koji su jedan od ključnih faktora uspešne saradnje na svim nivoima.

Ključne riječi:

roditelji, partnerstvo, predškolska ustanova, lokalna zajednica, aktivnosti

The partnership between preschool institutions and the local community from the parents' perspective

Marija Marković, Zorica Stanisavljević Petrović, Anastasija Mamutović

University of Niš, Faculty of Philosophy, Serbia

The main goal of this research is to examine parents' perceptions of the partnership between preschool institutions and the local community. The paper emphasizes the importance of familiarizing children with their immediate local environment and various forms of partnership, such as visits, joint actions, and events, present in preschool education practices. In addition to existing forms of partnership, attention is given to the potential of the local community for the learning of preschool children and establishing a foundation for preserving the culture, traditions, and customs of the community they grow up in. The research used a descriptive method, and the primary research instrument was a Likert-type assessment scale. The research sample consists of parents whose children attend state preschool institutions. Data were collected directly, in collaboration with educators and with the consent of the institution directors. The

¹ Ovo istraživanje podržalo je Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (Ugovor br. 451-03-47/2023-01/ 200165).

results of the research partially confirmed the hypotheses that preschool institutions and the local community engage in partnerships in diverse activities to support the quality of educational work. There were also statistically significant differences in parents' attitudes regarding the characteristics of the sample. The most important implications of our research findings relate to contributing to the improvement of existing educational practices, considering that the treated problem is viewed from the perspective of parents who are a key factor in successful collaboration at all levels.

Key words:

parents, partnership, preschool institution, local community, activities

Uvod

U kontekstu postojećih društvenih promena predškolske ustanove redefinišu svoje ciljeve i zadatke, metode i oblike rada i postaju multifunkcionalne ustanove koje ostvaruju raznovrsne kompleksne zadatke. Jedan od zadataka usmeren je ka ostvarivanju partnerstva sa širom lokalnom zajednicom u kojoj se nalazi predškolska ustanova u cilju razvoja funkcionalnih veza i odnosa koji mogu doprineti kvalitetu vaspitno-obrazovnog rada sa decom. Ostvarivanje funkcionalnog partnerstva sa lokalnom zajednicom, pored partnerstva sa roditeljima, čini važan segment delovanja predškolske ustanove koji je regulisan značajnim zakonskim i programskim dokumentima (Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta, 2018; Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, 2017; Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, 2019).

U proces partnerstva predškolske ustanove sa lokalnom zajednicom uključeni su i roditelji dece koja pohađaju vrtić, primarno kroz učešće u Savetu roditelja, što je obaveza predviđena Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja (2019, član 120), kao i ostali članovi lokalne zajednice koji su u Lokalnom savetu roditelja, a koji čine predstavnici sa područja opštine, grada, odnosno gradske opštine.

Ostvarivanje partnerstvo sa lokalnom zajednicom navedeno je u programskim i zakonskim dokumentima kao važan aspekt funkcionisanja predškolske ustanove i unapređivanja njenog kvaliteta. Takođe, istraživačke studije pokazuju da se teme vezane za partnerstvo predškolske ustanove najčešće usmeravaju ka proučavanju partnerstva sa užom lokalnom sredinom – sa roditeljima (Bicaj et al., 2018; Đorđić & Tumin, 2008; Markström & Simonsson, 2017; Protassova, 2018; Zakharova & Silakova, 2016). U nameri da se aktuelizuje pitanje odnosa predškolskih ustanova prema lokalnoj zajednici i da se ukaže na značaj povezanosti lokalnog okruženja ustanova za vaspitanje i obrazovanje dece predškolskog uzrasta u skladu sa pravcima reforme obrazovnog sistema, u ovom radu su prikazane precepcije roditelja o partnerstvu predškolske ustanove za lokalnom zajednicom.

Partnerstvo predškolske ustanove i lokalne zajednice

Veći broj autora u proučavanjima razvoja deteta ukazuje na doprinos različitih faktora, među kojima se izdvajaju uticaji porodice i lokalne zajednice (npr. Shonkoff & Phillips, 2000; Vudhed, 2012). Ukazivanju na značaj partnerstva

ustanova obrazovanja sa lokalnom zajednicom pažnja se poklanja i u novijim obrazovnim reformama u kojima je težište na većem uključivanju porodice i zajednice kao svojevrstne strategije za unapređivanje kvaliteta rada. U cilju što efektivnijeg angažovanja porodice i šire zajednice u SAD je osnovana Nacionalna mreža partnerskih škola koje razvijaju programe sveobuhvatnog školskog, porodičnog i društvenog partnerstva (Sanders et al., 2001). Praćenje i analiza ovih programa omogućili su da se identifikuju različiti tipovi partnera u zajednici sa kojima škole mogu saradivati, izazovi sa kojima se obrazovne ustanove suočavaju u razvoju partnerstva u zajednici, strategije koje su efikasne za razvoj partnerstva i faktori koji utiču na poboljšanje veza u zajednici (Sanders, 2001). Posmatrajući partnerstvo između porodice, škole i lokalnog okruženja Molina (Molina, 2013) ukazuje na neophodnost podizanja svesti o značaju ovih partnerstava, koja zahtevaju stalnu pažnju i angažovanje svih uključenih aktera. Ukazujući na značaj efikasnog partnerstva u porodici, školi i lokalnoj zajednici, Evans (Evans, 2013) se zalaže za bolje pripremanje nastavnika u ovom domenu kroz pedagoške pristupe koji povećavaju samopouzdanje i samosvest nastavnika, kao i poznavanje porodice i lokalne zajednice u cilju unapređenja nastavnog procesa. Slično tome, i drugi autori ukazuju na značaj dobrog pripremanja nastavnika za jačanje veza sa roditeljima i lokalnim okruženjem (npr., Epstein, 2010, 2013).

U našoj zemlji, u skladu sa ciljevima reforme obrazovnog sistema, u predškolskom vaspitanju i obrazovanju, prisutna je tendencija razvijanja kvaliteta u cilju unapređivanja vaspitno-obrazovnog rada sa najmlađima (Kovač Cerović & Levkov, 2002; Pavlović Breneselović & Krnjaja, 2013; Stanisavljević Petrović & Veličković, 2014). Aktuelni programski dokument Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta (2018), u kome se, između ostalog, ukazuje na potrebu razvoja partnerstva sa roditeljima i lokalnom zajednicom, pokazuje jasnu tendenciju razvoja partnerstva na svim nivoima u kontekstu realne vaspitno-obrazovne prakse. Shodno tome, u praksi su prisutne promene na nivou predškolskih ustanova koje su usmerene ka njihovoj većoj otvorenosti, poboljšanju i razvoju partnerstva sa lokalnom sredinom. Naime, u predškolskim ustanovama dolazi do promena koje su povezane sa novim potrebama lokalnog okruženja, a ogledaju se u drugačijoj organizaciji porodičnog života, menjanju radnog vremena stanovništva, većim radnim obavezama ili fleksibilnim radnim vremenom. U tom kontekstu, važna je povezanost sa lokalnom zajednicom, jer predškolska ustanova ima za zadatak da svojom organizacijom rada uspešno odgovori na novonastale potrebe u lokalnom okruženju.

Osim toga, potrebno je naglasiti da su opštine, kao najčešći osnivači predškolskih ustanova, zadužene za materijalno obezbeđivanje i stvaranje uslova za kvalitetan vaspitno-obrazovni rad. U skladu sa tim lokalna zajednica ima zadatak da obezbeđuje adekvatne uslove za ostvarivanje ciljeva vaspitanja i obrazovanja dece u predškolskoj ustanovi. Lokalna zajednica, između ostalog, pruža značajan doprinos povećanju obuhvata dece i promovisanju institucionalnog vaspitanja i obrazovanja,

u cilju zadovoljavanja potreba dece i roditelja. Saglasno tome, značaj povezanosti predškolske ustanove i lokalne zajednice je očigledan, a njihovo funkcionalno partnerstvo uslov za dobrobit dece, kao i samih roditelja.

Značajan preduslov za ostvarivanje funkcionalnog partnerstva predškolske ustanove i lokalne zajednice jeste otvorenost predškolske ustanove, njena spremnost da otvori vrata svima koji žele da daju doprinos dobrobiti dece i lokalnoj zajednici u celini. U tom kontekstu, važno je da predškolska ustanova bude uključena u sve aktivnosti lokalnog okruženja, poštujući njegove socio-kulturne i druge specifičnosti. Naime, ukoliko se ima u vidu da je lokalno okruženje kontekst odrastanja deteta, neophodno je da proces vaspitno-obrazovnog rada bude tako organizovan da poštuje i razvija dečija iskustva kroz organizovanje zajedničkih aktivnosti i akcija sa raznovrsnim akterima iz detetovog lokalnog okruženja.

U nekim istraživanjima se ukazuje na potrebu za većim partnerstvom predškolske ustanove, roditelja i lokalne sredine. Naime u istraživanju koje je realizovano u Sloveniji, autori Devjak i Bercnik (Devjak & Bercnik, 2009) su analizirali karakteristike predškolskog vaspitanja i obrazovanja u lokalnoj zajednici, sa fokusom na razmenu informacija između vrtića, roditelja i lokalne zajednice i uključivanje partnerstva sa roditeljima. U ovom istraživanju se došlo do podataka da više od polovine roditelja često ili gotovo uvek aktivno učestvuje u životu i radu predškolske ustanove, dok samo oko 43% roditelja smatra da učestvuje u procesu sukonstrukcije i realizacije programa na nivou ustanove. Pokazalo se da roditelji smatraju da ih lokalna zajednica nedovoljno informiše o dostupnim programima institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja, pri čemu se pokazalo da samo 10,2% roditelja smatra da su uključeni u proces rešavanja problema predškolskog institucionalnog vaspitanja na nivou lokalne zajednice.

U novije vreme u relevantnoj literaturi se pojavljuju istraživanja u kojima se lokalna zajednica posmatra kao prostor za učenje, pri čemu je izražena težnja da se kontekst lokalnog okruženja iskoristi za realizaciju vaspitno-obrazovnih aktivnosti (Mudiappa & Kluczniok, 2015; Stanisavljević Petrović & Marković, 2014). U tom kontekstu, učestalo se pojavljuju istraživanja u kojima se ispituju potencijali pojedinih institucija ili okruženja, u kojima se mogu organizovati raznovrsne istraživačke i kreativne aktivnosti. Među njima se posebno mogu izdvojiti ustanove kulture, kao institucije iz lokalnog okruženja u kojima se učenje može odvijati u autentičnim ambijentima. U istraživanjima autori značajnu pažnju posvećuju muzejima u kojima deca mogu upoznati kulturu i prošlost kraja u kome žive, što stvara osnove za razvoj i očuvanje kulturnog identiteta, običaja i tradicije (Milovanov et al., 2017; Pavlenko et al., 2019).

Slično tome, kao povoljna mesta za razvoj rane pismenosti i kulture čitanja, pominju se biblioteke u čijem prostoru se mogu organizovati raznovrsne kreativne radionice na kojima se deca upoznaju sa literaturom primerenom njihovom uzrastu i interesovanjima (Schwindt & Tegeler, 2010; Stagg Peterson et al., 2012).

Istraživanja ukazuju i na značaj drugih prostora kulture poput koncertnih dvorana, simfonijskih orkestara i drugih muzičkih prostora u kojima se, osim muzičkog obrazovanja dobijaju benefiti i u domenu intelektualnog i socijalnog razvoja dece (Hallam, 2010; Lichtensztajn, 2018). Mnogi prostori iz lokalnog okruženja poput pozorišta, galerija i drugih izložbenih prostora mogu biti mesta za organizovanje raznovrsnih edukativnih i istraživačkih aktivnosti, kreativnih radionica, stvaralačkih aktivnosti – jednostavno, prostori za dečiju igru i druženje. U tom kontekstu, ukazuje se na značaj nekih prostora koji su do sada bili u manjoj meri iskorišćeni u svrhe vaspitno-obrazovnih aktivnosti, na primer, poput planetarijuma, koji imaju visoke edukativne potencijale u delu upoznavanja dece sa osnovama astronomije (Petrie, 2013).

Izuzetne potencijale za učenje i razvoj dečijih kompetencija nudi i prirodno okruženje, prostori koji se nalaze u samim mestima, poput parkova, zoo vrtova ili botaničkih bašti (Stanisavljević Petrović, 2015). U ovim prostorima razvija se ljubav dece prema prirodi, ali i osnove ekologije, a pre svega ukazivanje na značaj prirode i njenog očuvanja i razvoj proekološkog ponašanja (Ağgül Yalçın et al., 2016). Prirodni prostori nude mogućnosti za raznovrsne sportske aktivnosti, što doprinosi promociji sporta i razvoju zdravih stilova života (Stankov & Jovanović, 2016). U tom kontekstu, važno je istaći značaj izleta koje predškolske ustanove organizuju. Izleti daju izuzetan doprinos razvoju mnogih dečijih kompetencija, značajni su za učenje dece u neposrednom kontaktu sa produktima prirode i mogu biti svojevrsna inspiracija za razvoj različitih aspekata dečije ličnosti (Anđelković & Stanisavljević Petrović, 2014).

Poznato je da predškolske ustanove putem raznovrsnih oblika realizuju partnerstvo sa okruženjem u kome se nalaze. Prema navodima Stanisavljević Petrović (2010), partnerstvo predškolske ustanove i lokalne zajednice u praksi se najčešće odvija putem poseta, zajedničkih akcija i raznovrsnih manifestacija. Slično tome, i drugi autori ukazuju na različite načine povezivanja predškolske ustanove i lokalne zajednice, uključujući i roditelje koji u njoj žive. Primera radi, u Priručniku za diversifikaciju programa predškolskog vaspitanja (Vandekerckhove et al., 2013), ukazuje se na različite mogućnosti korišćenja resursa lokalne zajednice za organizaciju raznovrsnih vaspitno-obrazovnih aktivnosti.

U novije vreme, pod uticajem razvoja medijskih tehnologija, oblici i sredstva za partnerstvo predškolske ustanove i lokalne zajednice se menjaju tako što je sve prisutnija komunikacija putem savremenih digitalnih alata, koja omogućava brzi protok i razmenu informacija, učestalije kontakte i efikasniju realizaciju zajedničkih aktivnosti (Olmstead, 2013; Stanisavljević Petrović & Pavlović, 2017). Promeni oblika partnerstva predškolske ustanove i lokalne zajednice doprinose i nove tendencije u praksi predškolskog vaspitanja, a pre svega orijentacija ka radu dece na projektima, što je predviđeno Osnovama programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja iz 2018. godine (Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta, 2018). Smatra se da realizacija dečijih projekata u lokalnoj

zajednici dovodi do kvalitativnih promena u načinu partnerstva, kroz široki spektar zajedničkih dvosmernih aktivnosti dece, vaspitača i institucija lokalne zajednice (Mijalković, 2016).

Za ostvarivanje funkcionalnog partnerstva predškolske ustanove i lokalne zajednice, važno je uključivanje roditelja, koji u suštini predstavljaju ključnu kariku neophodnu za uspostavljanje i razvoj partnerskih odnosa. Ako se ima u vidu da su roditelji partneri vaspitačima u ostvarivanju procesa vaspitanja i obrazovanja, neophodno je njihovo puno angažovanje u ostvarivanju planiranog partnerstva. Naime, uloga roditelja u ovom procesu je najčešće direktna, jer se roditelji angažuju kao predstavnici pojedinih institucija ili pojedinci koji aktivno učestvuju u planiranju i organizaciji partnerstva. Osim toga, u većini zajedničkih akcija i projekata vrtića i lokalne zajednice neophodno je uključivanje roditelja, bez čije podrške, pomoći i aktivnog angažovanja, često i nije moguće ostvariti željene rezultate. U skladu sa značajnom ulogom koju roditelji imaju u procesu realizovanja funkcionalnog partnerstva, neophodno je ispitati njihove percepcije o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice.

Metodologija istraživanja

Cilj istraživanja je ispitivanje stavova roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice.

U istraživanju je učestvovalo 763 roditelja na teritoriji Srbije. Dati uzorak istraživanja je slučajan i čine ga roditelji čija deca pohađaju predškolske ustanove na teritoriji sledećih opština: Svrlijig, Zaječar, Leskovac, Pirot, Kraljevo i Smederevo. Stavovi ispitanika analizirani su u odnosu na pol (muški – 30.3% i ženski – 69.7%); godine starosti (do 35 – 59.4% i više od 35 – 40.6%); stepen obrazovanja (srednja škola – 48.4%, viša/visoka škola – 28.8% i fakultet – 22.8%) i vaspitnu grupu dece (mlađa grupa – 22.8%, srednja grupa – 30.3% i pripremna grupa – 46.9%).

U istraživanju su postavljeni sledeći istraživački zadaci:

1. Utvrditi stavove roditelja o partnerstvu lokalne zajednice i predškolske ustanove na polju unapređivanja kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada u ustanovi.
2. Utvrditi da li nezavisne varijable koje su u istraživanju korišćene (pol, godine starosti, stepen obrazovanja i vaspitna grupa dece) statistički značajno utiču na percepcije roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice.

U skladu sa zadacima u istraživanju postavljene su sledeće istraživačke hipoteze:

1. Pretpostavlja se da roditelji smatraju da predškolska ustanova i lokalna zajednica ostvaruju partnerstvo u raznovrsnim aktivnostima u cilju podizanja kvaliteta vaspitno-obrazovnog rada u ustanovi.
2. Pretpostavlja se da nezavisne varijable (pol, godine starosti, stepen obrazovanja i vaspitna grupa dece) utiču statistički značajno na stavove roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice.

U istraživanju je korišćena petostepena skala procene sastavljena od 11 ajtema.

Brojevi u skali procene pod nazivom *Partnerstvo predškolske ustanove i lokalne zajednice* (PPULZ) kretali su se na kontinuumu od broja 1 – potpuna nesaglasnost, broja 2 – delimična nesaglasnost, 3 – neodlučnost, 4 – delimična saglasnost do broja 5 – potpuna saglasnost sa navedenim ajtemom. Navedeni instrument istraživanja koncipiran je za potrebe datog istraživanja, na osnovu teorijskih saznanja iz ove oblasti. Predstavlja deo obimnijeg istraživanja, koje se bavilo ispitivanjem kvaliteta rada predškolskih ustanova. Vrednost Cronbach alpha koeficijenta za datu skalu iznosi $\alpha = .88$, što ukazuje na adekvatnu pouzdanost i internu konzistentnost varijabli.

Procedura istraživanja se sastojala od više etapa od kojih je prva bila dogovor sa predškolskim ustanovama i dobijanje dozvole od direktora, kako bi se u njihovoj ustanovi sprovelo istraživanje. Nakon dobijene saglasnosti direktora, instrument istraživanja je distribuiran vaspitačima, kojima je objašnjeno da je popunjavanje instrumenta na dobrovoljnoj bazi, te da mogu roditeljima da daju instrument da ponesu kući i popune ga. Predviđeno vreme za popunjavanje instrumenta je 60 minuta. Nakon toga su instrumenti vraćeni vaspitačima, a kasnije i istraživačima.

Rezultati istraživanja obrađeni su u programu za statističku obradu podataka SPSS, a predstavljeni su tabelarnim i tekstualnim putem. Za utvrđivanje statistički značajnih razlika u odnosu na pol i godine starosti roditelja korišćen je T-test, dok je analiza varijanse (ANOVA) i F- test primenjen za tumačenje razlika u stavovima ispitanika u odnosu na stepen obrazovanja i vaspitnu grupu dece.

Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

U daljem tekstu sledi analiza i interpretacija rezultata istraživanja, s tim što je u tabelama za statističku značajnost dat prikaz svih rezultata istraživanja, dok su u tekstu interpretirani samo oni rezultati kod kojih je utvrđena statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika.

Tabela 1 prikazuje rezultate u pogledu stavova roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice. Roditeljima koji su činili uzorak istraživanja (N = 763) ponuđeno je jedanaest ajtema. Za svaku tvrdnju u skali procene PPULZ prikazan je prosečan odgovor (M), odstupanje od aritmetičke sredine (sd), kao i procenat roditelja koji su iskazali delimičnu ili potpunu nesaglasnost/saglasnost sa datom tvrdnjom ili neodlučnost.

Tabela 1.

Stavovi roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice

	M	sd	1	2	3	4	5
Lokalna zajednica je angažovana u uređivanju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove	3.22	1.32	12.1	19.9	23.5	22.1	22.4
Predškolska deca učestvuju u različitim manifestacijama lokalne zajednice	3.83	1.14	5.6	6.2	23.2	29.2	35.8

Deca odlaze u posete institucijama zdravstvene zaštite	3.74	1.18	4.6	12.6	21.0	27.0	34.9
Muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije su otvorene za partnerstvo sa predškolskom ustanovom	4.43	.73	.5	1.3	7.7	35.3	55.2
Vrtić organizuje izlete u prirodnim lokalnim okruženjima	4.37	.80	.8	2.9	7.2	36.4	52.7
Predškolske ustanove organizuju posete u cilju upoznavanja sa različitim zanimanjima ljudi	4.19	.94	1.6	3.3	17.2	30.3	47.7
Predškolske ustanove sarađuju sa lokalnim medijima	4.06	1.00	1.7	6.4	17.7	32.4	41.8
U lokalnoj zajednici se organizuju izložbe likovnih i drugih dečijih radova	4.05	.99	2.5	4.8	17.4	35.0	40.2
Predškolska ustanova zajedno sa lokalnom zajednicom organizuje uređenje prostora namenjenih deci	3.90	1.13	5.1	4.5	24.9	25.4	40.1
Lokalna zajednica doprinosi povećanju obuhvata dece predškolskim vaspitanjem	4.33	.79	.7	1.2	13.2	33.4	51.5
Posete kulturnim i drugim ustanovama lokalne zajednice doprinose očuvanju kulture, tradicije i običaja	4.49	.64	.3	1.0	3.8	39.2	55.7

Rezultati istraživanja prikazani u Tabeli 1. pokazuju da su roditelji neodlučni pri proceni angažovanosti lokalne zajednice u uređenju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove (M-3.22). Takođe, pri vrednovanju tvrdnje da predškolska deca imaju mogućnosti da učestvuju u različitim manifestacijama lokalne zajednice (M-3.83) i da predškolska ustanova organizuje za decu posete ustanovama zdravstvene zaštite (M-3.74) roditelji su ispoljili stavove koji se mogu tumačiti na granici između neodlučnosti i umerene saglasnosti.

Ukoliko u tumačenju rezultata istraživanja uzmemo u obzir umereni i potpuni stepen saglasnosti uvidećemo da 90.5% roditelja smatra da su muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije otvoreni za partnerstvo sa predškolskom ustanovom; da 89.1% roditelja smatra da vrtić organizuje izlete koji obogaćuju dečija iskustva, kao i da 78% roditelja smatra da predškolska ustanova organizuje posete dece predstavnicima raznih profesija u cilju upoznavanja sa različitim zanimanjima ljudi.

Pri vrednovanju tvrdnji da predškolska ustanova ostvaruje partnerstvo sa lokalnim medijima (M-4.06) i da se u lokalnoj zajednici organizuju izložbe dečijih likovnih i drugih radova (M-4.05) roditelji su ispoljili delimičnu saglasnost, dok su niži stepen saglasnosti i neodlučnost u proceni ispoljili pri vrednovanju tvrdnje da se u predškolskoj ustanovi organizuju akcije uređenja okoline i prostora namenjenih deci (M-3.90).

Rezultati istraživanja pokazuju da najveći procenat roditelja smatra da lokalna zajednica može doprineti povećanju obuhvata dece predškolskim vaspitanjem (84.9%), kao i upoznavanju sa običajima, tradicijom i kulturom sredine u kojoj se vrtić nalazi (94.9%).

Tabela 2.

Statistička značajnost razlika u stavovima u odnosu na pol roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice

	Pol	M	sd	t	df	p
Lokalna zajednica je angažovana u uređivanju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove	Ženski	3.30	1.32	2.51	761	.01
	Muški	3.04	1.29			
Predškolska deca učestvuju u različitim manifestacijama lokalne zajednice	Ženski	3.85	1.15	.79	761	.43
	Muški	3.78	1.15			
Deca odlaze u posete institucijama zdravstvene zaštite	Ženski	3.80	1.16	1.67	761	.09
	Muški	3.64	1.25			
Muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije su otvorene za partnerstvo sa predškolskom ustanovom	Ženski	4.47	.71	2.35	761	.01
	Muški	4.33	.77			
Vrtić organizuje izlete u prirodnim lokalnim okruženjima	Ženski	4.40	.81	1.60	761	.11
	Muški	4.30	.78			
Predškolske ustanove organizuju posete u cilju upoznavanja sa različitim zanimanjima ljudi	Ženski	4.22	.93	1.25	761	.22
	Muški	4.13	.96			
Predškolske ustanove sarađuju sa lokalnim medijima	Ženski	4.03	1.02	-1.24	761	.21
	Muški	4.13	.95			
U lokalnoj zajednici se organizuju izložbe likovnih i drugih dečijih radova	Ženski	4.09	.97	1.66	761	.10
	Muški	3.96	1.05			
Predškolska ustanova zajedno sa lokalnom zajednicom organizuje uređenje prostora namenjenih deci	Ženski	3.95	1.12	1.47	761	.14
	Muški	3.82	1.15			
Lokalna zajednica doprinosi povećanju obuhvata dece predškolskim vaspitanjem	Ženski	4.39	.75	2.83	761	.01
	Muški	4.20	.87			
Posete kulturnim i drugim ustanovama lokalne zajednice doprinose očuvanju kulture, tradicije i običaja	Ženski	4.52	.62	1.97	761	.04
	Muški	4.41	.69			

Rezultati istraživanja prikazani u Tabeli 2. pokazuju da su utvrđene razlike u stavovima ispitanika u odnosu na varijablu pol, pri čemu je primetna blaga tendencija da ispitanice iskazuju viši stepen neodlučnosti (M-3.30) u odnosu na ispitanike (M-3.04). Takođe, pri proceni tvrdnji da muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije sarađuju sa predškolskom ustanovom (M-4.47); da lokalna zajednica može pomoći da se poveća obuhvat dece predškolskim vaspitanjem (M-4.39), kao i da lokalna zajednica može doprineti upoznavanju dece sa običajima, tradicijom i

kulturom sredine u okruženju vrtića (M-4.52) kategorija ispitanika ženskog pola dosledno je iskazivala viši stepen saglasnosti u odnosu na ispitanike muškog pola (M-4.41) čiji stavovi se mogu tumačiti kao delimična saglasnost.

Tabela 3.

Statistička značajnos razlika u stavovima u odnosu na godine starosti roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice

	Godine starosti	M	sd	t	df	p
Lokalna zajednica je angažovana u uređivanju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove	Do 35	3.30	1.34	1.90	761	.05
	Više od 35	3.11	1.27			
Predškolska deca učestvuju u različitim manifestacijama lokalne zajednice	Do 35	3.90	1.18	1.83	761	.07
	Više od 35	3.74	1.09			
Deca odlaze u posete institucijama zdravstvene zaštite	Do 35	3.86	1.14	3.14	761	.01
	Više od 35	3.58	1.24			
Muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije su otvorene za partnerstvo sa predškolskom ustanovom	Do 35	4.48	.69	2.36	761	.01
	Više od 35	4.35	.78			
Vrtić organizuje izlete u prirodnim lokalnim okruženjima	Do 35	4.42	.74	2.27	761	.02
	Više od 35	4.29	.88			
Predškolske ustanove organizuju posete u cilju upoznavanja sa različitim zanimanjima ljudi	Do 35	4.24	.91	1.62	761	.10
	Više od 35	4.13	.98			
Predškolske ustanove sarađuju sa lokalnim medijima	Do 35	4.11	1.01	1.63	761	.10
	Više od 35	3.99	.99			
U lokalnoj zajednici se organizuju izložbe likovnih i drugih dečijih radova	Do 35	4.18	.92	4.26	761	.01
	Više od 35	3.86	1.06			
Predškolska ustanova zajedno sa lokalnom zajednicom organizuje uređenje prostora namenjenih deci	Do 35	4.05	1.02	4.48	761	.01
	Više od 35	3.69	1.23			
Lokalna zajednica doprinosi povećanju obuhvata dece predškolskim vaspitanjem	Do 35	4.38	.75	1.87	761	.06
	Više od 35	4.27	.86			
Posete kulturnim i drugim ustanovama lokalne zajednice doprinose očuvanju kulture, tradicije i običaja	Do 35	4.53	.60	2.21	761	.02
	Više od 35	4.42	.70			

Na osnovu rezultata istraživanja prikazanih u Tabeli 3. i analize prosečnog odgovora ispitanika (M) može se videti da su roditelji neodlučni pri proceni

uloge lokalne zajednice u uređivanju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove i u organizaciji poseta dece ustanovama zdravstvene zaštite. Međutim, ukoliko uzmemo u obzir godine starosti ispitanika uvidećemo da je mlađa kategorija roditelja (M-3.30 i M-3.86) pozitivnije procenila angažovanje lokalne zajednice u pomenutim segmentima u odnosu na roditelje koji pripadaju uzorku istraživanja iznad 35 godina starosti (M-3.11 i M-3.58).

Otvorenost muzeja, biblioteka, pozorišta i galerija u lokalnoj zajednici za partnerstvo sa predškolskom ustanovom, kao i organizacija izleta u prirodi prepoznati su u praksi vrtića kao učestalo zastupljeni od strane roditelja do 35 godina starosti (M-4.48 i M-4.42). Za razliku od njih, roditelji koji pripadaju uzorku istraživanja iznad 35 godina starosti pri vrednovanju navedenih tvrdnji ispoljili su niži stepen saglasnosti, kao i delimičnu saglasnost (M-4.35 i M-4.29).

Positivnija procena indikatora otvorenosti predškolske ustanove prema lokalnoj zajednici od strane mlađe populacije roditelja uočena je i pri vrednovanju tvrdnji *U lokalnoj zajednici se organizuju izložbe likovnih i drugih dečijih radova* (M-4.18) i *Predškolska ustanova zajedno sa lokalnom zajednicom organizuje uređenje prostora namenjenih deci* (M-4.05), pri čemu su roditelji do 35 godine starosti ispoljili delimičnu saglasnost, a roditelji iznad 35 godina starosti neodlučnost pri vrednovanju (M-3.86 i M-3.69). Sa tvrdnjom da se upoznavanje dece sa običajima, tradicijom i kulturom sredine može uspešno ostvariti putem partnerstva predškolske ustanove i lokalne zajednice opet su viši stepen saglasnosti ispoljili roditelji do 35 godina starosti (M-4.53) u odnosu na stariju populaciju roditelja iznad 35 godina starosti (M-4.42).

Tabela 4.

Statistička značajnost razlika u stavovima u odnosu na stepen obrazovanja roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice

	Stepen obrazovanja	M	sd	F	df	p
Lokalna zajednica je angažovana u uređivanju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove	Srednja škola	3.36	1.30	5.26	2	.01
	Viša/visoka	3.22	1.33			
	Fakultet	2.96	1.33			
Predškolska deca učestvuju u različitim manifestacijama lokalne zajednice	Srednja škola	3.93	1.16	2.37	2	.09
	Viša/visoka	3.74	1.19			
	Fakultet	3.75	1.04			
Deca odlaze u posete institucijama zdravstvene zaštite	Srednja škola	3.92	1.11	9.67	2	.01
	Viša/visoka	3.69	1.25			
	Fakultet	3.46	1.20			

Muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije su otvorene za partnerstvo sa predškolskom ustanovom	Srednja škola	4.45	.71	.14	2	.87
	Viša/visoka	4.42	.79			
	Fakultet	4.42	.71			
Vrtić organizuje izlete u prirodnim lokalnim okruženjima	Srednja škola	4.44	.71	4.14	2	.02
	Viša/visoka	4.37	.81			
	Fakultet	4.23	.95			
Predškolske ustanove organizuju posete u cilju upoznavanja sa različitim zanimanjima ljudi	Srednja škola	4.22	.93	1.61	2	.20
	Viša/visoka	4.23	.92			
	Fakultet	4.08	.99			
Predškolske ustanove sarađuju sa lokalnim medijima	Srednja škola	4.09	1.03	.61	2	.55
	Viša/visoka	4.08	.97			
	Fakultet	3.99	.98			
U lokalnoj zajednici se organizuju izložbe likovnih i drugih dečijih radova	Srednja škola	4.21	.88	14.81	2	.01
	Viša/visoka	4.05	1.00			
	Fakultet	3.72	1.13			
Predškolska ustanova zajedno sa lokalnom zajednicom organizuje uređenje prostora namenjenih deci	Srednja škola	4.15	.98	19.87	2	.01
	Viša/visoka	3.82	1.17			
	Fakultet	3.52	1.25			
Lokalna zajednica doprinosi povećanju obuhvata dece predškolskim vaspitanjem	Srednja škola	4.38	.75	1.23	2	.29
	Viša/visoka	4.32	.82			
	Fakultet	4.27	.87			
Posete kulturnim i drugim ustanovama lokalne zajednice doprinose očuvanju kulture, tradicije i običaja	Srednja škola	4.48	.64	.13	2	.88
	Viša/visoka	4.51	.66			
	Fakultet	4.48	.66			

U Tabeli 4. prikazane su statistički značajne razlike u stavovima roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice u odnosu na stepen obrazovanja. Rezultati istraživanja prikazani u Tabeli 4. pokazuju da fakultetski obrazovani roditelji nisu saglasni sa tvrdnjom *Lokalna zajednica je angažovana u uređivanju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove* (M-2.96). Za razliku od njih, roditelji koji pripadaju kategoriji ispitanika sa srednjim (M-3.36) i višim/visokim (M-3.22) obrazovanjem iskazali su neodlučnost pri proceni.

Može se konstatovati da sa porastom stepena obrazovanja roditelja postepeno opada stepen saglasnosti sa tvrdnjama koje ukazuju na partnerstvo predškolske ustanove i lokalne zajednice. Rezultati koji potkrepljuju navedeni istraživački nalaz

su sledeći: sa tvrdnjom *Deca odlaze u posetu institucijama društvene zaštite*, najviši stepen saglasnosti iskazali su roditelji srednjeg obrazovanja (M-3.92), dok su nešto niži stepen saglasnosti i neodlučnost u proceni iskazali roditelji višeg/visokog (M-3.68) i fakultetskog nivoa obrazovanja (M-3.45).

Takođe, sa stavom da vrtić organizuje izlete koji obogaćuju dečija iskustva najniži stepen saglasnosti ispoljili su fakultetski obrazovani roditelji (M-4.22), nešto viši stepen saglasnosti više/visoko obrazovani roditelji (M-4.37), a najpozitivnija procena partnerstva predškolske ustanove i lokalne zajednice u organizaciji izleta uočena je pri analizi prosečnog odgovora roditelja srednjeg obrazovanja (M-4.44). Uprkos navedenoj distribuciji stavova, sve tri kategorije roditelja su iskazale stavove koji se mogu tumačiti kao variranje od delimične ka potpunoj saglasnosti.

Organizacija izložbi i drugih dečijih radova je prepoznata kao dominantna aktivnost u praksi predškolske ustanove od strane roditelja srednjeg (M-4.21) i višeg/visokog (M-4.05) obrazovanja. Za razliku od njih, fakultetski obrazovani roditelji su pri vrednovanju pomenutog stava ispoljili neodlučnost (M-3.72). Tendencija da roditelji sa višim stepenom stručne spreme (višim/visokim i fakultetskim obrazovanjem) iskazuju niži stepen saglasnosti sa tvrdnjama koje ukazuju na angažovanost lokalne zajednice u kojoj se vrtić nalazi uočena je i pri vrednovanju tvrdnje *Predškolska ustanova zajedno sa lokalnom zajednicom organizuje uređenje prostora namenjenih deci*, pri čijoj proceni su roditelji srednjeg stepena obrazovanja izrazili nešto veću neodlučnost (M-3.35) u odnosu na roditelje višeg/visokog (M-3.22), kao i fakultetski obrazovane roditelje (M-2.96) koji su izrazili nesaglasnost sa navedenom tvrdnjom.

Tabela 5.

Statistička značajnost razlika u stavovima roditelja u odnosu na vaspitnu grupu dece o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice

	Vaspitna grupa	M	sd	F	df	p
Lokalna zajednica je angažovana u uređivanju dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove	Mlađa	3.30	1.30	1.95	2	.14
	Srednja	3.09	1.32			
	Pripremna	3.28	1.33			
Predškolska deca učestvuju u različitim manifestacijama lokalne zajednice	Mlađa	3.90	1.15	.44	2	.64
	Srednja	3.80	1.16			
	Pripremna	3.82	1.14			
Deca odlaze u posete institucijama zdravstvene zaštite	Mlađa	3.85	1.10	1.08	2	.34
	Srednja	3.67	1.21			
	Pripremna	3.75	1.21			

Muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije su otvorene za partnerstvo sa predškolskom ustanovom	Mlađa	4.36	.77	3.34	2	.04
	Srednja	4.36	.79			
	Pripremna	4.50	.67			
Vrtić organizuje izlete u prirodnim lokalnim okruženjima	Mlađa	4.33	.88	.37	2	.69
	Srednja	4.37	.83			
	Pripremna	4.40	.74			
Predškolske ustanove organizuju posete u cilju upoznavanja sa različitim zanimanjima ljudi	Mlađa	4.17	.95	.12	2	.89
	Srednja	4.21	.95			
	Pripremna	4.19	.93			
Predškolske ustanove sarađuju sa lokalnim medijima	Mlađa	4.15	.94	.90	2	.40
	Srednja	4.02	1.05			
	Pripremna	4.04	1.00			
U lokalnoj zajednici se organizuju izložbe likovnih i drugih dečijih radova	Mlađa	4.13	.95	1.19	2	.30
	Srednja	3.95	1.01			
	Pripremna	4.07	1.01			
Predškolska ustanova zajedno sa lokalnom zajednicom organizuje uređenje prostora namenjenih deci	Mlađa	3.94	1.02	.42	2	.66
	Srednja	3.85	1.20			
	Pripremna	3.93	1.14			
Lokalna zajednica doprinosi povećanju obuhvata dece predškolskim vaspitanjem	Mlađa	4.36	.71	.05	2	.95
	Srednja	4.34	.87			
	Pripremna	4.33	.79			
Posete kulturnim i drugim ustanovama lokalne zajednice doprinose očuvanju kulture, tradicije i običaja	Mlađa	4.53	.57	1.04	2	.35
	Srednja	4.51	.66			
	Pripremna	4.45	.67			

U Tabeli 5. prikazane su statistički značajne razlike u stavovima roditelja u odnosu na vaspitnu grupu dece predškolskog uzrasta o otvorenosti muzeja, biblioteke, pozorišta i galerija za partnerstvo sa predškolskom ustanovom. Na osnovu prosečnog odgovora roditelja koji su činili uzorak istraživanja možemo zaključiti da vaspitači koji rade sa grupom dece u godini pred polazak u školu češće organizuju posete navedenim ustanovama ($M=4.50$) u odnosu na vaspitače koji rade sa decom mlađeg ($M=4.36$) i srednjeg predškolskog uzrasta ($M=4.36$). Na ostalim tvrdnjama kojima je ispitivano partnerstvo lokalne zajednice i predškolske ustanove (na korišćenom nivou statističke značajnosti $p>0.05$) nije ustanovljena statistički značajna razlika u stavovima roditelja u odnosu na vaspitnu grupu dece.

Zaključak

Za ostvarivanje kvalitetnog obrazovanja predškolskim ustanovama je neophodno učešće porodice i lokalne zajednice. Boravak dece u vrtiću je zajednička odgovornost i obaveza za koju dele interesovanje roditelji, vrtić i zajednica, te je stoga sasvim prirodno da ova tri partnera sarađuju i rade zajedno, kako bi obezbedili harmonični razvoj deteta i njegovu integraciju u društvo. Shodno tome, neophodno je uspostavljanje i razvoj partnerstva među njima, jer dinamika odnosa među partnerima može uticati na promene u unutrašnjim odnosima, klimi i kulturi predškolske zajednice (Devjak & Bercnik, 2009). Nema sumnje da porodično okruženje čini osnovu za harmoničan dečiji razvoj i da je uključivanje roditelja u rad vrtića neophodno u cilju ostvarivanja dobrobiti deteta (Živolić, 2019; Miladinović, 2016). U prilog tome, veći broj istraživanja ukazuje na značaj razvoja partnerskih odnosa na relaciji predškolska ustanova-porodica (Adamović, 2022; Egilsson et al., 2021; Jagiełło, 2018; Vuorinen, 2021). Porodice i predškolske ustanove zajedno formiraju okruženje za razvoj i odrastanje deteta. Deca se oblikuju unutar zajednice koja nosi svoja jedinstvena lokalna obeležja i specifičnosti (Vorkapić et al., 2023). Ovaj kontekst čini osnovu za aktivnu participaciju dece u životu zajednice putem raznovrsnih aktivnosti ili kroz zajedničke projekte, gde deca mogu da razvijaju sposobnosti koje će ih učiniti spremnijim za integraciju u nju tokom odraslog doba i pruže doprinos njenom daljem razvoju (Mijajlović, 2016). Uključivanjem u lokalnu zajednicu deca stiču specifična znanja i veštine i razvijaju dublje razumevanje lokalnog identiteta i sociokulturnih aspekata zajednice kojoj pripadaju (Ruxandra, 2019). U skladu sa tim, partnerstvo na relaciji roditelji-predškolska ustanova-lokalna zajednica stvara dobru osnovu za optimalan razvoj dece, pruža podršku u svim aspektima njihovog života i osigurava uspešnu integraciju u društvo (Albaiz & Ernest, 2021; Gahwaji, 2019; Heimbürg et al., 2021).

Na osnovu rezultata dobijenih istraživanjem može se zaključiti da su delimično potvrđene polazne hipoteze koje se odnose na percepcije roditelja o partnerstvu predškolske ustanove i lokalne zajednice. Naime, rezultati istraživanja ukazuju da najveći procenat roditelja prepoznaje značaj partnerstva vrtića sa institucijama kulture (muzeji, biblioteke, pozorišta i galerije) iz lokalne zajednice. Na slične rezultate ukazuju i druga istraživanja koja se bave ispitivanjem kvaliteta predškolskih ustanova, u kojima se otvorenost predškolske ustanove navodi kao jedna od ključnih dimenzija kvaliteta (Malovic & Malovic, 2017; Monkeviciene & Stankeviciene, 2011; Stepanova et al., 2017). U našem istraživanju manji broj ispitanih roditelja ističe učešće lokalne zajednice u akcijama vezanim za uređenje dvorišta, prostora za igru i drugih ambijenata predškolske ustanove na šta ukazuje nizak stepen saglasnosti i neodlučnost pri proceni o uključivanju lokalne zajednice u uređenje okoline i prostora koji deca koriste.

U odnosu na nezavisne varijable istraživanja – pol, godine starosti, stepen obrazovanja i pripadnost dece određenoj vaspitnoj grupi, u percepcijama roditelja uočene su samo kod pojedinih ajtema statistički značajne razlike, zbog čega se

zaključuje da je druga hipoteza delimično potvrđena. Naime, u odnosu na pol ispitanih roditelja, rezultati ukazuju da majke izražavaju viši stepen saglasnosti sa ponuđenim tvrdnjama, posebno kod tvrdnji koje se odnose na angažovanje lokalne zajednice pri uređivanju dvorišta vrtića, prostora za igru i drugih ambijenata koje deca koriste. Slični rezultati dobijeni su i kod partnerstva sa institucijama kulture, gde u odnosu na očeve, majke pokazuju veći stepen saglasnosti sa ponuđenim tvrdnjama. Ovi rezultati u saglasnosti su sa rezultatima koje navodi Savinskaja (Savinskaya, 2015), u čijem istraživanju je utvrđeno da su majke uključnije u rad vrtića u odnosu na očeve. Kod nezavisne varijable – godine starosti, takođe, su uočene statističke razlike među ispitanicima: mlađa kategorija roditelja ima pozitivnije procene, posebno kod tvrdnje koja se odnosi na angažovanje lokalne zajednice na uređenju dvorišta i drugih prostora za igru, dok se sa porastom godina starosti uočava opadanje stepena saglasnosti. Takođe, u odnosu na stepen obrazovanja, prisutna je tendencija postepenog opadanja stepena saglasnosti sa porastom nivoa obrazovanja ispitanika.

Na osnovu realizovanog istraživanja može se zaključiti da roditelji kritički pristupaju pitanju partnerstva predškolske ustanove i lokalne zajednice i da u praksi prepoznaju i podržavaju uspešne oblike partnerstva, dok, s druge strane, ukazuju na domene partnerstva koje bi trebalo razvijati i poboljšavati. U tom kontekstu, implikacije dobijenih rezultata mogu doprineti unapređenju postojeće vaspitno-obrazovne prakse, posebno u domenu jačanja partnerskog odnosa na relaciji predškolska ustanova, roditelji i lokalna zajednica. Perspektiva roditelja u domenu razvoja partnerstva je od posebnog značaja, jer su roditelji jedan od ključnih faktora uspešnosti i kvaliteta ustanove na svim nivoima. Stoga je neophodno da predškolske ustanove u narednom periodu u većoj meri uključuju roditelje u planiranje, realizaciju, kao i evaluaciju uspešnosti partnerstva sa lokalnom zajednicom.

Reference

- Adamović, N. M. (2022). Cooperation between preschool institutions and parents within early childhood environmental education. *DHS-Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, 2(19), 615–634. <https://doi.org/10.51558/2490-3647.2022.7.2.615>
- Ağgül Yalçın, F., Yalçın, M., Bozan, S., & Geçikli, E. (2016). Preschool teachers' views of environmental education. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 631–642.
- Albaiz, N. E., & Ernest, J. M. (2021). Exploring Saudi kindergarten teachers' views and uses of school, family, and community partnerships practices. *Early childhood education journal*, 49(3), 451–462. <https://doi.org/10.1007/s10643-020-01091-z>
- Andelković, S., & Z. Stanislavljević-Petrović, Z. (2014). Nature as an inspiration and a context for learning and teaching. *Bulletin of the Serbian geographical society*, 9(1), 57–72. <https://doi.org/10.2298/GSGD1401057A>
- Bicaj, A., Bytyqi, A., Azizi, T., & Xhemajli, A. (2018). Cooperation of preschool institutions with parents toward early childhood education. *Thesis*, 7(2), 75–101.
- Devjak, T., & Bercnik, S. (2009). Parents' views on preschool care and education in local community. *US-China Education Review*, 6(7), 68–78.
- Đorđić, V., & Tumin, D. (2008). Saradnja vaspitača i roditelja na području fizičkog vaspitanja predškolske dece. *Pedagoška stvarnost*, 54(9–10), 1014–1026.
- Egilsson, B. R., Einarsdóttir, J., & Dockett, S. (2021). Parental experiences of belonging within the preschool community. *International journal of early childhood*, 53, 31–47. <https://doi.org/10.1007/s13158-021-00281-z>
- Epstein, J. (2010). *School, family, and community partnerships: Preparing*

- ing educators and improving schools. Avalon Publishing. <https://doi.org/10.4324/9780429494673>
- Epstein, J. (2013). Ready or not? Preparing teacher educators for school, family and community partnerships. *Teaching Education, 24*(2), 115–118. <https://doi.org/10.1080/10476210.2013.786887>
- Evans, M. P. (2013). Educating preservice teachers for family, school, and community engagement. *Teaching Education, 24*(2), 123–133. <https://doi.org/10.1080/10476210.2013.786897>
- Gahwaji, N. M. (2019). The implementation of the epstein's model as a partnership framework at Saudi kindergartens. *Journal of College Teaching & Learning (TLC), 16*(2), 11–20. <https://doi.org/10.19030/tlc.v16i2.10318>
- Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education, 28*(3), 269–289. <https://doi.org/10.1177/0255761410370658>
- Heimburg, D. V., Langås, S. V., & Ytterhus, B. (2021). Feeling valued and adding value: A participatory action research project on co-creating practices of social inclusion in kindergartens and communities. *Frontiers in public health, 9*, 604796. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.604796>
- Jagiełło, E. (2018). Cooperation between the teachers of kindergarten and parents—according to the parents' opinion (Part 1). In *ICERI2018 Proceedings* (pp. 7398–7410). IATED. <https://doi.org/10.21125/iceri.2018.0319>
- Kovač Cerović, T., & Levkov, Lj. (2002). *Kvalitetno obrazovanje za sve – put ka razvijenom društvu*. Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Sektor za razvoj obrazovanja i međunarodnu prosvetnu saradnju.
- Lichtszajn, D. (2018). Toward the live concert: Mediation and mediators in early childhood music education. *Israel Studies in Musicology Online, 15*(2), 255–270.
- Malovic, M., & Malovic, S. (2017). Parents' perspective on the quality of kindergarten. *Research in pedagogy, 7*(2), 200–220. <https://doi.org/10.17810/2015.60>
- Markström, A-M., & Simonsson, M. (2017). Introduction to preschool: strategies for managing the gap between home and preschool. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy, 3*(2), 179–188. <https://doi.org/10.1080/20020317.2017.1337464>
- Mijajlović, S. (2016). Razvijanje projekta u funkciji saradnje vrtića i lokalne zajednice. In E. Kopas Vukašinović & B. Stojanović (Eds.), *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: izazovi i dileme* (pp. 245–252). Fakultet pedagoških nauka.
- Miladinović, S. (2016). Građenje koncepta savremenog modela partnerskog odnosa porodice i predškolske ustanove kroz model roditeljske uključenosti. In E. Kopas Vukašinović & B. Stojanović (Eds.), *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: izazovi i dileme* (pp. 315–322). Fakultet pedagoških nauka.
- Milovanov, Y. K., Nikitina, E. Y., Sokolova, N. L., & Sergeyeva, M. G. (2017). The creative potential of museum pedagogy within the modern society. *Revisita Ecpasias, 38*(40), 1–11.
- Molina, S. C. (2013). Family, school, community engagement, and partnerships: an area of continued inquiry and growth. *Teaching Education, 24*(2), 235–238. <https://doi.org/10.1080/10476210.2013.786894>
- Monkeviciene, O., & Stankeviciene, K. (2011). Changes in Lithuanian pre-school and pre-primary education quality over the last decade. *US-China Education Review A, 1*, 119–130.
- Mudiappa, M., & Klucznik, K. (2015). Visits to cultural learning places in the early childhood. *European Early Childhood Education Research Journal, 23*(2), 200–212. <https://doi.org/10.1080/01350293X.2015.1016805>
- Olmstead, C. (2013). Using technology to increase parent involvement in schools. *TechTrends, 57*(6), 28–38.
- Osnove programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja – Godine uzleta. *Službeni glasnik Republike Srbije – Prosvetni glasnik*, br. 16/2018. <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2018/09/OSNOVE-PROGRAMA-.pdf>
- Pavlenko, Y., Vilkhova, O., & Topchii, N. (2019). Elements of museum pedagogy in the teaching and education of children of preschool age and primary school age. *Problem space of modern society: philosophical-communicative and pedagogical interpretations*, 505–517. <https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/61814/ssoar-2019-Problem-space-of-modern-society.pdf?sequence=1#page=506>
- Pavlović Breneselović, D., & Krnjaja, Ž. (2013). *Gde stanuje kvalitet: Politika građenja kvaliteta u predškolskom vaspitanju*. Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta.
- Petrie, K. B. (2013). *Early childhood learning in preschool planetarium programs* [Master thesis, University of Washington]. E-theses of the University of Washington. https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/23525/Petrie_washington_02500_11910.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Protassova, E. Y. (2018). New Practices of Interacting with Parents of Preschool and Schoolchildren in Finland. *Konsultativnaya psikhologiya i psikhoterapiya, 26*(1), 146–158. <https://doi.org/10.17759/cpp.2018260110>
- Ruxandra, D. (2019). Kindergarten-family-community partnership and personality training. *International Journal of Educational Theory and Practice (IJETP), 6*(12), 40–48.
- Sanders, M. G. (2001). A study of the role of “community” in comprehensive school, family, and community partnership programs. *The Elementary School Journal, 102*, 19–34. <https://doi.org/10.1086/499691>
- Sanders, M., Sheldon, S., & Epstein, J. (2001). Improving schools' partnership programs in the national network of partnership schools. *Journal of Educational Research & Policy Studies, 5*(1), 24–47.

- Savinskaya, O. (2015). The parents' values of early childhood education and care in Russia: Toward the construction of evaluation tools. *Higher School of Economics Research Paper*, WP BRP 26/EDU/2015, (1–20). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2599981>
- Schwindt, M., & Tegeler, J. (2010). Preschool story time: Fun and learning in the school library. *School Library Monthly*, 26(6), 14–15.
- Shonkoff, P. J., & Phillips, A. D. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. National Academy Press.
- Stagg Peterson, S., Jang, E., Jupiter, C., & Dunlop, M. (2012). Preschool early literacy programs in ontario public libraries. *Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research*, 7(2), 1–22. <https://doi.org/10.21083/partnership.v7i2.1961>
- Stanisavljević Petrović, Z. (2010). Savremena predškolska ustanova i društvena sredina. In D. Maliković (Ed.), *Kosovo i Metohija u civilizacijskim tokovima* (Vol. 5, pp. 207–219). Univerzitet u Prištini, Filozofski fakultet.
- Stanisavljević Petrović, Z. (2015). Holistički pristup učenju predškolske dece u prirodnim ambijentima. In D. Vidanović (Ed.), *Holistički pristup u predškolskoj pedagogiji teorija i praksa* (pp. 14–22). Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.
- Stanisavljević Petrović, Z. & Pavlović, D. (2017). *Novi mediji u ranom obrazovanju*. Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet.
- Stanisavljević Petrović, Z., & Marković, M. (2014). Partnership between the school and the environment – Teaching outside the classroom. *Facta Universitatis. Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 13(2), 53–64.
- Stanisavljević, Z. & Veličković, S. (2014). Kvalitetno predškolsko vaspitanje i obrazovanje kao preduslov akademske budućnosti pojedinaca. In M. Joković (Ed.), *Naše stvaranje*, zbornik radova 13 (pp. 30–39). Visoka škola za vaspitače strukovnih studija.
- Stankov, Lj. & Jovanović, M. (2016). Saradnja vaspitača, roditelja i lokalne zajednice na promociji sporta u predškolskim ustanovama. In E. Kopas Vukašinović & B. Stojanović (Eds.), *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: izazovi i dileme* (pp. 245–252). Fakultet pedagoških nauka.
- Stepanova, N. A., Sannikova, L. N., Levshina, N. I., Yurevich, S. N., & Chernobrovkin, V. A. (2017). Parental evaluation of pre school education quality: is it a problem or an opportunity?. *Man in India*, 97(5), 171–185.
- Vandekerckhove, A., Trikić, Z., Mišeljin, L., Peeters, J., Lakićević, O. & Koruga, D. (2013). *Priučnik za diversifikaciju programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja*. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.
- Vorkapić, S. T., Napijalo, D., & Anđić, D. (2023). What do parents think about their cooperation with kindergarten and the local community during their children's transitions?—empirical study from Croatia. In *INTED2023 Proceedings* (pp. 7518–7526). IATED. <https://doi.org/10.21125/inted.2023.2054>
- Vudhed, M. (2012). *Različite perspektive o ranom detinjstvu: teorija, istraživanje i politika*. Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Vuorinen, T. (2021). 'It's in my interest to collaborate...'—parents' views of the process of interacting and building relationships with preschool practitioners in Sweden. *Early Child Development and Care*, 191(16), 2532–2544. <https://doi.org/10.1080/03004430.2020.1722116>
- Zakharova, M. L., & Silakova, M. (2016). The Child's Emotional Development as Basis for Cooperation between Kindergarten and Family. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 223, 318–321. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.143>
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. *Službeni glasnik Republike Srbije* 88/2017, 27/2018 - dr. zakoni i 10/2019. https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovama_sistema_obrazovanja_i_vaspitanja.html
- Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju 2017. *Službeni glasnik Republike Srbije* 18/2010, 101/2017, 113/2017, dr. zakon, 95/2018, - dr. zakon i 10/2019. <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-predskolskom-vaspitanju-i-obrazovanju.html>
- Živolić, A. (2019). *Primjeri partnerstva predškolske ustanove i roditelja* [Završni rad]. University of Pula. Faculty of Educational Sciences.